

Beleidskader land- en tuinbouw

Keuzes voor een toekomstbestendige
land- en tuinbouw in Gelderland

Inhoudsopgave

1. Aanleiding voor een nieuw beleidskader	3
2. De land- en tuinbouw in Gelderland	4
3. De provinciale rol in het landbouwbeleid	6
4. De beleidsstrategie voor de land- en tuinbouw	7
4.1 Gelderse waarden, die van belang zijn voor de land- en tuinbouw	8
4.2 Ontwikkeldoelen	9
4.3 Toekomstvisie land- en tuinbouw 2040	11
4.4 Ontwikkelrichtingen	13
4.5 Heldere beleidskeuzes	14
Keuze 1. Het ontwikkelperspectief past bij de opgaven in het landelijk gebied	14
Keuze 2. De provinciale inzet op innovatie versterkt de Gelderse waarden	18
Keuze 3. In Gelderland is ook ruimte voor intensieve veehouderij	19
Keuze 4. We kiezen voor een maximale omvang van veehouderijlocaties	19
Keuze 5. We kiezen voor extra inzet op landbouwstructuurbeleid	20
5. Hoe verder	21
Bijlage 1: Inzet grondinstrumenten voor de land- en tuinbouw	22
Bijlage 2. Evaluatie van het lopende beleid voor de land- en tuinbouw	24

1. Aanleiding voor een nieuw beleidskader

Boeren in Gelderland zorgen voor ons voedsel en dragen bij aan de kwaliteit van de leefomgeving (natuur, bodem en water) en aan de plattelandseconomie. Met dit beleidskader land- en tuinbouw willen we boeren perspectief bieden, door richting te geven aan de toekomstige ontwikkeling van de land- en tuinbouw in onze provincie.

Het Coalitieakkoord 'Gelderland: gewoon doen' is aanleiding om de Kadernota Agrifood (PS2020-880) te actualiseren. Het Coalitieakkoord vraagt immers om een visie op intensieve veehouderij, stelt een menukaart voor agrarische ontwikkeling voor, wil meer mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer en meer landbouweducatie.

Intussen is de geopolitiek snel veranderd. De noodzaak om de voedselzekerheid op orde te hebben groeit. Tijdens de corona-pandemie werd de afhankelijkheid van derde landen overduidelijk. De oorlog in Oekraïne, de graandeal, verder toenemende handelsbelemmeringen en (dreigende) tekorten aan grondstoffen waren aanleiding voor een motie over voedselzekerheid (24M51) van Provinciale Staten. Door de WUR is daarover een verkenning met aanbevelingen opgesteld (zie PS2025-430).

Omdat we boeren en tuinders nodig hebben in Gelderland, kiezen we ervoor meer bij te dragen aan hun toekomstbestendigheid. Dat vullen we zodanig in, dat boeren en tuinders die willen doorontwikkelen tevens recht doen aan de belangrijke waarden en opgaven in onze provincie. We willen boeren en tuinders perspectief bieden, door hen ontwikkelmogelijkheden aan te bieden via een menukaart die 'het trappetje van Remkes' volgt. Hierin verschilt voorliggend beleidskader met de huidige Kadernota Agrifood.

We wijzen gebieden met hoofdfunctie landbouw aan in onze provincie, waar landbouw de meeste ontwikkelruimte heeft. We zetten daar actief in op innovatie, landbouwstructuurbeleid en jonge boeren. Voor de goede orde: ook elders is landbouwonwikkeling mogelijk, maar niet alles kan overal. Er zijn gebieden in Gelderland waar bepaalde kwaliteiten of opgaven bepaalde ontwikkelrichtingen beperken. Wat waar kan, hangt af van de situatie ter plekke. En natuurlijk moet het passen bij de boer of tuinder.

We hebben het over ontwikkeling, maar intussen zet de ingezette, autonome krimp in het aantal agrarische bedrijven door. Daarbij is er ook een grote vraag naar ruimte voor nieuwe, niet-agrarische functies in onze provincie: wonen, werken, infrastructuur, recreatie, energievoorziening en klimaatopgaven. We willen ondanks de autonome krimp ruim voldoende agrarische productie in Gelderland houden, door helder te zijn in het beleid, meer aandacht te geven aan de volgende generatie boeren en tuinders en ruimtelijk gebieden aan te wijzen waar we de landbouw de hoofdfunctie of als verwevingsgebied aanduiden. Ook zetten we in op behoud van onze positie als Foodprovincie. Tenslotte zetten we in op meer maatschappelijk draagvlak voor de land- en tuinbouw, bijvoorbeeld met voedseleducatie onder scholieren en de jaarlijkse 'Week van ons Eten'.

Dit document beschrijft de feiten, cijfers, ontwikkelingen en opgaven. Vervolgens geven we aan tot welke beleidskeuzes dit ons brengt. Het Beleidskader zal vervolgens worden uitgewerkt in een uitvoeringsgericht Programma, met concrete maatregelen en instrumenten.

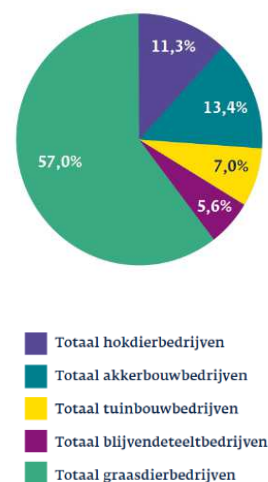
2. De land- en tuinbouw in Gelderland

Ongeveer de helft van het grondgebied van onze provincie is in gebruik bij de land- en tuinbouw. Op circa 8.500 bedrijven zorgen Gelderse boeren en tuinders voor ons voedsel en voor een gezond en leefbaar platteland. Economisch is de sector sterk: veel Gelderlanders werken in of gerelateerd aan de landbouw. In onze provincie is een sterke concentratie van kennisinstellingen en innovatieve bedrijven die zich richten op landbouw en voedselproductie. Zo zorgen boeren en tuinders, samen met Gelderse toeleverende, verwerkende en dienstverlenende bedrijven, voor 100.000 banen (= 10% van de Gelderse werkgelegenheid), en dragen met € 6,5 mld voor 9,5% bij aan het bruto regionaal product¹. Een groot deel van de agrarische productie gaat de grenzen over en wordt afgezet in onze buurlanden.

Gelderland profileert zich als Foodprovincie. De sector is zeer innovatief. Gelderse boeren en tuinders lopen daarmee internationaal voorop in verschillende agrarische ontwikkelingen. De land- en tuinbouw in Gelderland is divers: alle sectoren komen voor. Door samenwerking van primaire, toeleverende, verwerkende bedrijven en kennisinstellingen is Gelderland sterk in de melkveehouderij, de kalverhouderij, de pluimveehouderij, de glastuinbouw, de laanboomteelt, de paddenstoelenteelt en de fruitteelt.

In Gelderland zijn veel kleine² agrarische bedrijven. Relatief weinig grond – minder dan 40% - ligt bij huis. Ook zijn er veel traditionele stallen. De kassen van de glastuinders behoren daarentegen tot de modernste van Nederland. Bijna 40% van de bedrijven is inmiddels multifunctioneel en heeft dus ook niet-agrarische inkomsten. De extensieve, natuurinclusieve landbouw is groeiende: bijna 5% van de bedrijven is biologisch en 6% van het landbouwareaal ligt onder agrarisch natuurbeheer.

Aantal bedrijven	8.500, daarvan 6000 veehouderijen
Areaal cultuurgrond	232.000 ha
Aantal arbeidsplaatsen	19.000 op de bedrijven, totaal 100.000 in het agrocomplex
Bijdrage aan BRP	€ 6,5 mld = 9,5%
Aandeel grond bij huis	39%
Aandeel multifunctionele bedrijven	40%
Aandeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer	14.000 ha = 6% van het areaal cultuurgrond
Aantal biologische bedrijven	410 = 4,8%, 15.091 ha = 6,4%
Gemiddelde leeftijd en opvolging	57 jaar, 27% heeft opvolging.
Aandeel jonge boeren (< 40 jaar)	10%

Bron: CBS landbouwtelling en [dashboard agrifood](#).

In de afgelopen tijd heeft de sector al veel stappen richting toekomstbestendigheid gezet, zoals in de reductie van stikstofemissies, reductie van antibioticagebruik, door stalaanpassingen voor dierwelzijn en verdere ontwikkeling van vakmanschap. De stikstofdepositie vanuit de landbouw is sinds 1990 met circa 45 procent afgenomen. Ook heeft de sector het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen sterk gereduceerd; sinds 2010 is de hoeveelheid toegepaste actieve stof met 21,4 procent gedaald.

¹ Bron: Zie de [Sociaal-economische impact-analyse](#), bijlage bij PS2023-649

² Op basis van de economische omvang, uitgedrukt in de standaardverdien capaciteit (SVC), bron: CBS

Voedselproductie (bron: WUR-verkenning, zie PS2025-430)

De WUR heeft een verkenning gedaan naar de voedselzekerheid in de provincie Gelderland. De plantaardige productie omvat in Gelderland 152.000 ha grasland, 35.000 ha snijmais, 28.000 ha akkerbouw en 6.000 ha tuinbouw/fruitteelt. Een deel van die productie gaat naar de veehouderij, een deel wordt geëxporteerd en een deel wordt geconsumeerd. Er worden ook plantaardige (rest-)producten geïmporteerd, voor voedsel en veevoer. Op Gelderse landbouwgrond worden ook sierbloemen en -planten, laanbomen en gewassen voor biobased grondstoffen verbouwd, die tezamen bijdragen aan ons welzijn, aan vergroening van stad en leefomgeving en aan nieuwe grondstofbehoeften zoals bouwmaterialen.

Voor de Gelderse veehouderij worden voergrondstoffen van buiten de provincie en buiten Nederland geïmporteerd, zoals sojaschroot als restproduct van humane consumptie. Ook veel producten die de Gelderlander eet, komen van buiten de provincie of buiten Nederland. Dat heeft te maken met de seizoensbeschikbaarheid, met duurzaamheid (= daar produceren waar dat het beste kan) of met de prijs. Van de dierlijke productie wordt een deel geëxporteerd (voor verwerking) en een deel geïmporteerd (voor consumptie). De mest van dieren komt de plantaardige productie ten goede; de menselijke ontlasting verdwijnt grotendeels, omdat zuiveringsslib wordt verbrand.

De totale Gelderse consumptie van voedsel is bijna 1500 miljoen kg, en omgerekend naar zuiver droge stof ongeveer 330 miljoen kg. Gelderland produceert voor diverse producten meer dan de eigen inwoners consumeren. De zelfvoorzieningsgraad in Gelderland is voor groenten 33%, tarwe 56%, rundvlees 67%, pluimveevlees 129%, aardappelen 247%, varkensvlees 273%, melk 294%, fruit 395% en eieren 1170%. De omvang van de voedselproductie in Gelderland zegt weinig over voedselzekerheid in de provincie zelf. Zo wordt jaarlijks een gelijk gewicht aan appels, dat in Gelderland wordt geproduceerd, ook geïmporteerd. We zijn een klein land, daardoor is er veel handel, verwerking en export met buurlanden - een afzetgebied van ca. 800 km. Onze voedselvoorziening is daarmee een internationaal vraagstuk.

Krimp

Het aantal agrarische bedrijven in Gelderland is sinds 2000 bijna gehalveerd. De veestapel is sinds 2000 met 14% gekrompen. Voor de komende jaren verwacht DLV Advies (zie PS2023-649) dat het aantal bedrijven met nog eens 50% gaat afnemen en de veestapel met ca. 30% gaat krimpen. Dit komt met name door vergrijzing, gebrek aan opvolgers en beëindigingsregelingen. Deze autonome krimp is reeds gaande. Het betekent niet, dat er evenzoveel landbouwgrond verdwijnt. Een deel van de grond wordt in gebruik genomen door andere veehouders. Ook gaat het beëindigen van veehouderijen gepaard met omzetting van het grasland naar akker- of tuinbouwgrond.

Uitdagingen

Op dit moment blokkeert de stikstofcrisis veel bedrijfsontwikkeling; vergunningverlening is sinds de Raad van State-uitspraak van 18 december 2024 zeer moeilijk geworden. Hoewel er in de afgelopen jaren al veel is gedaan moet ook de landbouwsector de emissie van stikstof nog verder reduceren, wat kan door vakmanschap, innovatie en extensivering. Door toegenomen geopolitieke spanningen staan voedselzekerheid en zelfvoorzienendheid hoog op de agenda. Daar komt bij, dat de plantaardige productie door klimaatverandering in de komende jaren met wel 30% kan gaan afnemen door lagere opbrengsten of misoogsten. Dit is zorgelijk, want land- en tuinbouw zijn niet alleen voor ons voedsel, maar ook leefomgeving en een leefbaarheid platteland heel belangrijk.

Er is al veel gedaan, maar uitdagingen de komende jaren zijn verdere stikstofemissiereductie, verdere reductie van gewasbeschermingsmiddelgebruik en inzet op 'groene' alternatieven, verdere reductie broeikasgasuitstoot, meer koolstofvastlegging, doorgaan met dierwelzijnsmaatregelen, een betere bodemkwaliteit en een betere grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Om de sector daarbij te ondersteunen, maken we beleidskeuzes voor een toekomstbestendige bedrijfsontwikkeling.

3. De provinciale rol in het landbouwbeleid

Wettelijke rol

We willen Gelderse boeren en tuinders duidelijke, toekomstbestendige kaders bieden, waarbinnen de agrariërs kunnen ondernemen. We hebben daartoe een stimulerende en faciliterende rol, maar ook regisserend of regulerend. Onze rol volgt uit onze wettelijke taken in de ruimtelijke ordening, de taken op het gebied van milieu en leefomgeving, natuur en water en uit onze taken binnen het Europese Landbouwbeleid (GLB).

De Omgevingswet stelt ons in staat met voorliggend beleidskader doelen vast te stellen en daarmee richting te geven. Met een nog op te stellen Programma kan de provincie daar maatregelen en instrumenten aan toevoegen om de gewenste ontwikkelingen van de land- en tuinbouw te stimuleren of te faciliteren. Denk bijvoorbeeld aan subsidies voor investeringen of regels voor de ruimtelijke ontwikkeling.

Met regels in de Omgevingsverordening kan de provincie de ontwikkeling van de land- en tuinbouw inkaderen, zoals het verbieden van nieuwvestiging in bepaalde gebieden of het concentreren van nieuwe glastuinbouw.

In het Europese Landbouwbeleid (GLB) zijn we uitvoerder van de maatregelen uit het fonds voor plattelandontwikkeling, zoals de steun voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, voor innovatie, kennisdeling, investeringen, voor de landbouwstructuur, voor jonge boeren en voor plattelandontwikkeling (LEADER).

De beleidsvelden natuur, water, gezonde en veilige leefomgeving en klimaat werken vanuit eigen wettelijke doelen en opgaven, die de ontwikkeling van de land- en tuinbouw ook in veel gevallen richten of faciliteren. Zie de betreffende beleidskaders.

Andere rollen

Als provinciale overheid kunnen wij - naast stimuleren, faciliteren en reguleren - ook kennisdeling bevorderen, actief grondbeleid voeren en lobbyen richting Brussel en Den Haag. Ook kunnen we partijen met elkaar verbinden (bijvoorbeeld ten behoeve van innovaties) en projecten starten of gebiedsprocessen organiseren die de doorontwikkeling van de land- en tuinbouw in een gebied kunnen versnellen. Met de grote verscheidenheid aan spelers in onze provincie – veehouderijen, akkerbouwers en tuinders, kennisinstellingen als WUR, Aeres en VanHall/Larenstein, en agribusinessbedrijven zoals Royal Friesland Campina, Unilever, Solynta, KeyGene, De Heus, Van Drie, ForFarmers etc. etc. - liggen hier belangrijke kansen, zodat we een Foodprovincie kunnen zijn en blijven.

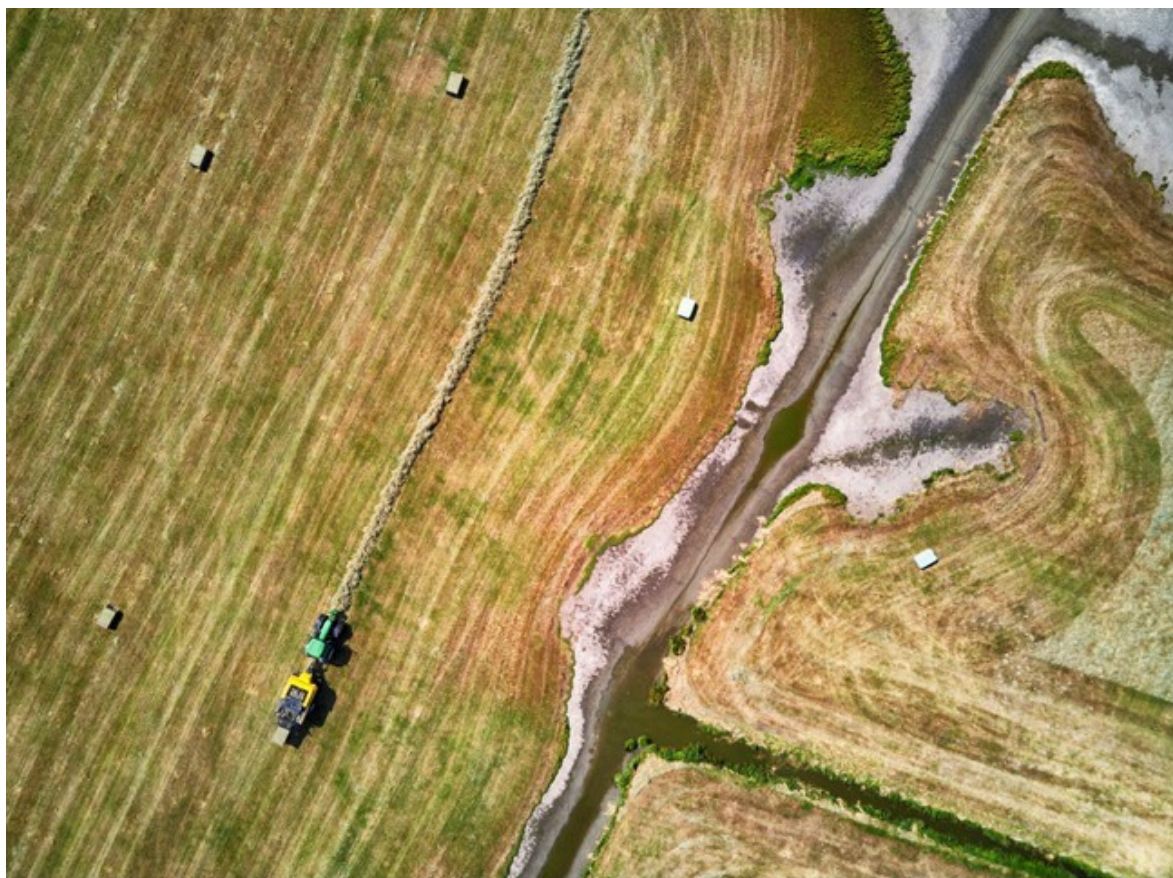
4. De beleidsstrategie voor de land- en tuinbouw

De beleidsstrategie voor de Gelderse land- en tuinbouw gaat over de doelen die we willen bereiken en welke rol we daartoe willen spelen. Zo kunnen we bijdragen aan de gewenste landbouwontwikkeling in onze provincie.

Het beleid voor de land- en tuinbouw is in lijn met de nieuwe omgevingsvisie die in wording is. Daarvoor zijn al kaders opgesteld zoals de waarden, de sturende principes en de ontwikkeldoelen (zie de Kadernota PS2025-141 en de Ruimtelijke keuzes PS2025-863). Dit beleidskader voor de land- en tuinbouw is een bouwsteen voor die nieuwe omgevingsvisie.

We bouwen de beleidsstrategie voor de land- en tuinbouw stapsgewijs op:

- Eerst kiezen we, welke waarden we belangrijk vinden voor land- en tuinbouwontwikkeling;
- Vervolgens kiezen we welke doelen we willen nastreven met het beleid voor de land- en tuinbouw;
- Van daar uit schetsen we de toekomstvisie: hoe ziet de land- en tuinbouw er dan in Gelderland uit, in 2040?
- Dan schetsen we, welke ontwikkelrichtingen boeren en tuinders kunnen kiezen om daar te komen;
- Tenslotte beschrijven we beleidskeuzes, specifiek Gelderse accenten die nodig zijn in het beleid.

4.1 Gelderse waarden, die van belang zijn voor de land- en tuinbouw

Voor de nieuwe Gelderse Omgevingsvisie is bepaald³, welke waarden we voor de ontwikkelingen in onze provincie belangrijk vinden. Ook voor de ontwikkeling van de land- en tuinbouw in Gelderland zijn die waarden belangrijk. We willen er in ons beleid op sturen, dat de ontwikkeling van de land- en tuinbouw past bij deze waarden, en er aan bijdraagt.

We kiezen de drie meest relevante waarden uit:

(1) Rentmeesterschap

Onder rentmeesterschap verstaan we het zorgvuldig omgaan met de ruimte en de natuurlijke hulpbronnen, vanwege de biodiversiteit en de voedselzekerheid (zie Amendement 25A22). Zo houden we rekening met de generaties na ons.

Bij de land- en tuinbouwonwikkeling gaat het bij deze waarde vooral om de volgende zaken, waar rekening mee moet worden gehouden:

- Water: verbeteren van de waterkwaliteit, bergen en vasthouden van water en omgaan met weersextremen;
- Bodem: in stand houden/versterken bodemkwaliteit, zowel fysisch, chemisch als biologisch;
- Biodiversiteit: vergroten van de biodiversiteit, bijvoorbeeld door emissiereductie, kringlopen sluiten en agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

(2) Regionale identiteit

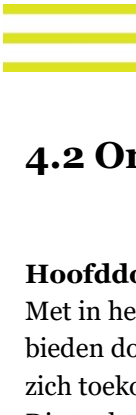
Hierbij gaat het om de typische identiteit van de Gelderse land- en tuinbouw: bedrijven die gemiddeld kleinschaliger zijn dan elders in Nederland, vaak mooi ingepast in het Gelderse landschap, veelal familiebedrijven en sociaaleconomisch verbonden met de streek. Deze waarde willen we ook behouden/versterken.

(3) Leefbaarheid

Ook het platteland moet leefbaar zijn en blijven. De Gelderse land- en tuinbouw draagt bij aan het verdienvermogen en de werkgelegenheid op het platteland. In Gelderland werken veel mensen bij toeleverende, verwerkende en dienstverlenende bedrijven. Zij vormen mede de basis voor de plattelandsvoorzieningen.

³ Zie de Kadernota PS2025-141 en het document Ruimtelijke keuzes PS2025-863

4.2 Ontwikkeldoelen

Hoofddoel: toekomstbestendige ontwikkeling

Met in het achterhoofd de Gelderse waarden, willen we de land- en tuinbouw in Gelderland perspectief bieden door ontwikkeling mogelijk te maken. Daarbij is het bovenliggende doel, dat de land- en tuinbouw zich toekomstbestendig ontwikkelt - mét een goed verdienenmodel.

Die toekomstbestendige ontwikkeling van de land- en tuinbouw raakt aan vier opgaven, die ook in het traject naar de nieuwe Omgevingsvisie (PS2025-863) zijn benoemd:

- **Het behoud/versterking van onze positie als innovatieve ‘Foodprovincie’.** Juist de sterk ontwikkelde samenwerking tussen de primaire sector als basis en de toeleverende, dienstverlenende, verwerkende bedrijven en de kennisinstellingen in het complex, bezorgt Gelderland innovatieve voorsprong. Nieuwe technieken en hoog ontwikkeld vakmanschap van boeren en tuinders zorgen voor toekomstbestendigheid. Zie wat we in Gelderland ontwikkelen op het gebied van emissiereductie, mestverwaarding of robotica en precisielandbouw. Gelderland wordt om die reden wel ‘Foodprovincie’ genoemd, en Nederland staat wereldwijd hoog aangeschreven qua technologie en voedselveiligheid. Dit koploperschap van het foodcluster, waarvan agrarische bedrijven de basis c.q. de aanjagers vormen, is ook benoemd in het rapport Wennink en is juist in Gelderland sterk (ca. 10% van onze economie). Daarom willen we hieraan extra aandacht geven, de voorsprong verder uitbouwen en deze zoveel mogelijk verzilveren, door ruimte te geven aan ondernemerschap en innovatie te stimuleren.
- **Het behoud/versterking van een vitaal landelijk gebied.** Doel is hierbij dat de ontwikkeling van de land- en tuinbouw past binnen en bijdraagt aan een vitaal landelijk gebied. Hoe past de land- en tuinbouw bij kwaliteiten als schoon water en schone lucht, biodiversiteit, bodemkwaliteit, natuurbehoud en -herstel, klimaatdoelen en een gezonde leefomgeving. Vitaal betekent ook, dat de land- en tuinbouw in economische zin duurzaam is en bijdraagt aan de plattelandseconomie, de leefbaarheid en de voorzieningen in het landelijk gebied. Veel mensen die op het platteland wonen, werken in een baan die gerelateerd is aan de land- en tuinbouw en houden zo de voorzieningen in stand. Ook non-food-teelten dragen bij aan die economische waarde, aan welzijn, biodiversiteit en – via vruchtwisseling – aan bodemvruchtbaarheid.
- **Het zorgen voor voedselzekerheid.** Voedselzekerheid is hoog op de agenda gekomen in het nieuwe Europese landbouwbeleid door een veranderd geopolitiek speelveld. De Europese landbouw moet ervoor zorgen dat we op EU-niveau zoveel mogelijk zelfvoorzienend zijn. En we moeten zaken doen met stabiele handelspartners voor producten die we uit derde landen moeten importeren (en die wat ons betreft moeten voldoen aan de Europese productiestandaarden).
Voor Gelderland is de invulling van voedselzekerheid onderzocht door de WUR (zie PS2025-430). De WUR onderscheidt economische, ecologische en sociale aspecten aan voedselzekerheid. De economische aspecten gaan over betaalbaarheid en beschikbaarheid van voedsel; daarvoor zijn ketenkracht en efficiëntie belangrijk. De ecologische aspecten gaan over de productiepotentie: bodem, water en biodiversiteit zijn bepalend om de voedselproductie te behouden. Zo is een gezonde landbouwbodem de basis voor een gezond agrarisch bedrijf. De sociale aspecten gaan over toegankelijkheid van voedsel en de gezondheid. De WUR ziet de drie aspecten als samenhangende deelperspectieven: ze bestaan naast elkaar.
Daarbij is voedselzekerheid een complex vraagstuk, dat veel meer behelst dan alleen de primaire productie. Vele actoren in het landbouw-voedselsysteem – zoals levensmiddelenfabrikanten, inkoop- en handelskantoren en retailers - bepalen immers het voedselaanbod. Het is een internationaal speelveld,

met vele afhankelijkheden, die ver voorbijgaan aan de provinciale schaal. Gegeven deze context heeft de provincie beperkte invloed, maar de provincie kan wel op elk van de drie aspecten bijdragen, aldus de WUR. Voorbeelden daarvan zijn: stimuleren van landbouwmodernisering en -kostenverlaging, het landbouw-milieubeleid en het stimuleren van korte ketenontwikkeling. Dit doen we al, en daar gaan we mee verder. De WUR vindt voorts, dat de provincie met name een rol kan spelen in het sturen van het landgebruik en in het ervoor zorgen dat er genoeg gezonde landbouwgrond over blijft. Landbouwgrond is schaars; voor de toekomstige consumptie blijft veel landbouwgrond nodig, zeker als we onze afhankelijkheid van landen buiten Europa willen beperken. Daarbij vragen ook nonfood-teelten, zoals laanboomteelt, sierteelt en productie van biobased grondstoffen, om landbouwgrond.

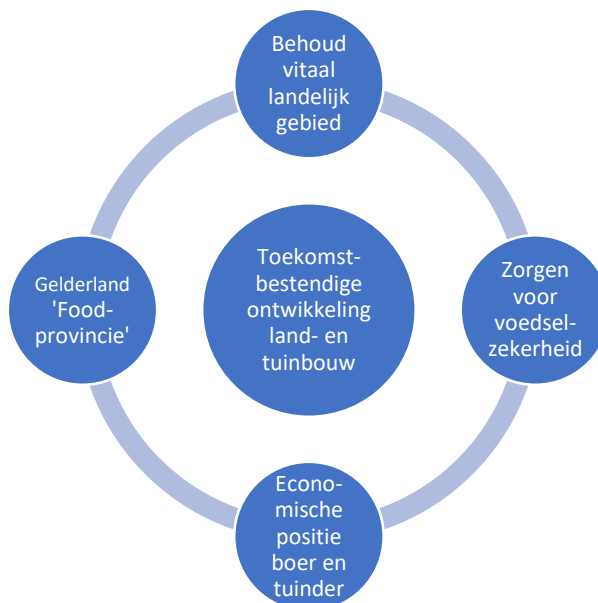
Kortom: het doel 'zorgen voor voedselzekerheid' vertalen we naar inzet voor:

- Moderniseren van de land- en tuinbouw,
- Landbouw-milieubeleid,
- Korte ketenversterking, en
- Behoud van voldoende landbouwgrond en een gezonde landbouwbodem.

- **De zorg voor economische toekomstbestendigheid van boeren en tuinders.** De economische positie van het land- en tuinbouwcomplex is juist in Gelderland groot, met een bijdrage van ca. 10% aan het bruto regionaal product. Maar het gemiddelde inkomen van Gelderse melkveehouders, akkerbouwers en varkenshouders ligt beneden modaal⁴. Op agrarisch bedrijfsniveau zorgt toekomstbestendige ontwikkeling vaak tot hogere exploitatiekosten voor boeren en tuinders, omdat de investeringen veelal niet door de markt worden gecompenseerd. Zolang dit het geval is, is extra inzet op kostenbesparing en op vormen van meerwaardeontwikkeling op het agrarisch bedrijf wenselijk. Daartoe moet ruimte gegeven worden aan ondernemerschap: 'de boer aan het roer'.

Samengevat is de beleidsinzet er op gericht de sector toekomstbestendig te maken, en wel zodanig dat het landelijk gebied vitaal blijft, voor voedselzekerheid wordt gezorgd, de economische positie van de agrariër aandacht krijgt en we onze positie als innovatieve Foodprovincie behouden.

Deze doelen zullen niet overal combineerbaar zijn. Evenmin is bedoeld om één van de vier doelen prioritair te maken: de doelen zijn gelijkwaardig. We beschouwen de vier doelen als perspectieven, die we steeds meenemen bij de afwegingen over onze beleidsinzet voor de verschillende gebiedsdelen in onze provincie.

⁴ Bron: [Dashboard agrifood](#).

4.3 Toekomstvisie land- en tuinbouw 2040

Hoe willen we dat de Gelderse land- en tuinbouw er in de toekomst uit ziet? We verplaatsen ons naar 2040. We vertrekken vanuit de Gelderse waarden, met als doel een toekomstbestendige sector. We willen dat die sector bijdraagt aan een vitaal platteland, aan voedselzekerheid, aan een goed economisch verdienmodel en aan ‘Gelderland Foodprovincie’. Dan zien we het volgende:

In 2040 is Gelderland een typische landbouwprovincie: de sector is sterk en innovatief, en met de kennisinstellingen en agribusiness lopen we op veel gebieden voorop. Ongeveer de helft van ons grondgebied is in agrarisch gebruik. Vrijwel alle soorten land- en tuinbouw zijn in Gelderland vertegenwoordigd, op plekken waar die het beste passen. We zijn trots op de sector!

Er zijn in 2040 naar verwachting half zoveel agrarische bedrijven als nu. Een deel van de blijvende bedrijven is wat groter geworden, een ander deel is juist extensiever, en ook zijn er relatief veel verbrede (of: multifunctionele) bedrijven. Bij gestaakte bedrijven zijn de bedrijfsgebouwen gesloopt, deels bekostigd door de bouw van een woning die al dan niet elders staat. De Gelderse menukaart met het *trappetje van Remkes* was leidend voor deze ontwikkeling.

De veestapel is in 2040 naar verwachting met ca. 30% gekrompen. Er is minder veehouderij en qua grondgebruik zien we – daar waar dat past – een toename van de plantaardige teelten. Dit voor zowel humane consumptie (vanwege een meer plantaardig dieet) als voor biobased bouwmaterialen, energieproductie en de farmacie.

De sector heeft de bedrijfsvoering goed afgestemd op wat passend is voor de functies natuur, water en bodem. De kringloop van mineralen en grondstoffen is zo goed mogelijk gesloten: akkerbouwers, tuinbouwers en veehouders werken veel samen en wisselen voer, mest, stro, composteerbare materialen en andere restproducten uit. Ook worden restproducten uit de levensmiddelenindustrie tot veevoer verwaard. Door de autonome krimp in de veestapel is er een nieuwe balans ontstaan tussen het aantal stuks vee en het areaal grond. Mest wordt verwaard tot waardevolle mineralen en energie.

Op de Gelderse landbouwbedrijven staat in 2040 een nieuwe generatie aan het roer. Landelijke en provinciale regels hebben bewerkstelligd dat in de veehouderij ‘het automatisme van jaarlijkse groei’ niet meer de enige oplossing is. De bedrijven hebben in 2040 een bij het landschap passende maat, die door een gezin c.q. maatschap kan worden gerund.

Door kavels te ruilen is er een betere landbouwstructuur met grotere huiskavels en minder veldkavels ontstaan. Bedrijven op plekken met weinig mogelijkheden konden door hervestiging op vrijgekomen locaties elders doorontwikkelen. De land- en tuinbouw is daardoor ook beter passend bij de andere functies van het landelijk gebied (water, natuur, stedelijke uitloop). In veedichte gebieden is – mede door de bioveiligheid, vaccineren en structuurmaatregelen – de kans op uitbraken van dierziekten en zoönosen gereduceerd. Om landbouwareaal zoveel mogelijk te behouden zijn in Gelderland gebieden met hoofdfunctie landbouw aangewezen, waar landbouw de meeste ontwikkelruimte heeft en de landbouwfunctie voorop staat. Functieverandering naar andere functies is daar niet zo makkelijk. Er zijn ook verweingsgebieden landbouw waar landbouwonwikkeling mogelijk is, maar niet alles kan dan overal.

Gelderland is in 2040 nog steeds een toonaangevende Foodprovincie. Behalve de landbouwproductie is er een bloeiende kennis-economie met belangrijke innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van emissiereductie, robotica, precisielandbouw en AI, natuurinclusieve landbouw, slim gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, gewasveredeling en duurzaam bodembeheer. Dit dankzij goede samenwerking tussen de vele kennisinstellingen (WUR, Aeres, VanHall Larenstein, OnePlanet, etc.), vestigingen van het agrobiedrijfsleven (FrieslandCampina, ForFarmers, De Heus, Van Drie, Unilever, Solynta, KeyGene, etc.) en de expertisecentra (PEC, CEC, De Marke, CRV, etc.). Dit koploperschap in technologie en voedselkwaliteit wordt ook landelijk erkend.

Doelsturing is ingevoerd door de overheid: boeren en tuinders kunnen zelf kiezen hoe ze doelen zoals stikstofemissiereductie, bemesting of biodiversiteit bereiken.

De intensieve veehouderij in 2040

In Gelderland is ook in 2040 in veel gebieden ruimte voor “intensieve veehouderij”. In Gelderland hebben we het dan over niet-grondgebonden veehouderij: een vorm van veehouderij waarbij dieren overwegend in gebouwen worden gehouden op bedrijven die met hun grond niet voor minimaal de helft kunnen voorzien in eigen veevoer en niet alle mest op eigen grond kunnen afzetten. Sommigen hebben een negatief beeld van deze vorm van veehouderij. De sector heeft echter al sterk ingezet op verbetering, bijvoorbeeld op de gebieden emissiereductie, dierwelzijn en innovatie. Speerpunt in de toekomstige ontwikkeling is circulariteit: de kringloop van voer, mest en mineralen op zo klein mogelijke afstand sluiten.

Met innovaties hebben de intensieve bedrijven in 2040 hun ecologische voetafdruk zo klein mogelijk gemaakt. De mest wordt afgevoerd naar akkerbouwers in de regio, die de veehouders weer voer terug leveren, of wordt kostendekkend omgezet in energie en groene kunstmestvervangers. Veel intensieve veehouders verwerken ook reststromen tot voer. Ook de veevoerindustrie heeft de import van grondstoffen uit andere werelddelen afgebouwd en gebruikt steeds meer reststromen (= ‘upcyclen’) en alternatieve eiwitbronnen uit de nabijheid. Emissies zijn technologisch en met managementmaatregelen gereduceerd. Er zijn strenge protocollen en hygiënemaatregelen tegen uitbraak van dierziekten. In 2040 zijn er minder intensieve veehouderijbedrijven te vinden in en om Natura2000-gebieden, beekdalen, grondwaterbeschermingsgebieden en nabij woonbebouwing. Wat daar nog zit, heeft de emissies (stikstof, geur, fijnstof) verregaand gereduceerd.

Er zijn in 2040 grote stappen gezet op het gebied van dierwelzijn: de stallen zijn gemoderniseerd en bieden ruimte voor natuurlijk gedrag en uitlooptmogelijkheden. Nabij natuurgebieden, in beekdalen of nabij woonkernen hebben de veehouderijen geïnvesteerd in emissiereductie. Door een lagere veedichtheid in wat voorheen veedichte gebieden waren (bijv. Ede, Barneveld) is het risico op vogelgriep kleiner geworden.

Plantaardige teelten

In 2040 is de veehouderij gekrompen. Het areaal akker- en tuinbouw is dan toegenomen: voor de consumptie, voor siergewassen maar ook voor biobased grondstoffen en bouwmaterialen. Op sommige plekken kan dat nadelige effecten geven vanwege de gewasbeschermingsmiddelen. Daarom dringen provincies bij het Rijk aan op het sluiten van een convenant met de sector, om slimmer gebruik na te streven en meer te investeren in biologische en natuurlijke ziekte- en plaagbestrijding, precisietoediening van middelen en mechanische of fotonische bestrijdingstechnieken.

Daar waar omschakeling naar plantaardige teelten zich niet verdraagt met de water- en natuurkwaliteit, heeft de provincie geregeld dat blijvend grasland behouden blijft. Wat de uitbreiding van de laanbomenteelt betreft wordt er naar gestreefd dat dit plaatsvindt op de stroomruggronden bij de grote rivieren.

Land- en tuinbouw in de Gelderse Vallei en rond de Veluwe

Deze regio kenmerkt zich door grote en kleinere natuurgebieden, fraaie landschappen, beekdalen en stedelijke druk. Wat betreft de landbouw is dit in 2040 overwegend een veehouderijgebied, met name melkvee, pluimvee, kalveren en enkele geitenhouderijen. De kalversector is kleiner dan voorheen; kalveren worden vooral van melkveebedrijven uit de regio verkregen. Het grondgebruik is vooral grasland en veevoedergewassen, met een relatief klein aandeel laanbomen, akkerbouw en vezelgewassen. De gewaskeuze is afgestemd op de bodem- en watercondities. Nabij natuurgebieden en in de beekdalen zien we graslanden met extensieve veehouderij. In minder kwetsbare gebiedsdelen vinden we moderne hightechbedrijven met minimale emissies. Veel pluimveehouderijen zijn omgeschakeld naar biologisch. Er is intensieve samenwerking tussen de sectoren voor voer-mest, en een groot aandeel reststroomgebruik in de veehouderij. Enkele grootschalige mestverwerkingen zijn actief, deels met energieopwekking.

Langs de natuurgebieden en in de stedelijke uitloopgebieden zien we veel verbrede landbouwbedrijven (recreatie/zorg/boerderijwinkel/etc.), die toeristen en consumenten uit de stedelijke gebieden trekken.

Land- en tuinbouw in de Achterhoek, Liemers en Stedendriehoek

Hier vinden we in 2040 overwegend melkveehouderij en akkerbouw, veelal fraai ingepast in het karakteristieke landschap. In dit gebied is er een grote deelname aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer, en zijn er veel biologische bedrijven. Het grondgebruik is grasland, akkerbouw- en voedergewassen, maar ook vezel- en eiwitgewassen. De gewaskeuze is afgestemd op de bodem- en watercondities. Veel agrariërs gaan droogteschade tegen met water- en bodemmaatregelen.

Er zijn gespecialiseerde pluimvee- en varkenshouderijen, die samenwerken met akkerbouwers voor voer- mest en die reststromen gebruiken. Enige fruitteelt vinden we op de IJsselstroomrug.

Hier zowel klein- als grootschalige mestverwerking, veelal in combinatie met energieopwekking.

Land- en tuinbouw in Rivierenland en de Groene Metropoolregio

Dit is in 2040 een gebied met clusters aan glastuinbouw, paddenstoelenteelt en veel fruit- en laanbomenteelt op de stroomruggen. De teelten zijn afgestemd op de bodem- en watercondities. Verder vinden we wat grootschaliger melkveehouderij en akkerbouw, met onder de agrariërs een grote deelname aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Veel bedrijven doen aan huisverkoop en korte ketens. Ook vinden we enkele hightech pluimvee-, varkens- en geitenhouderijbedrijven.

4.4. Ontwikkelrichtingen

Om tot de hiervoor beschreven visie te komen, zijn er voor individuele agrariërs vijf ontwikkelrichtingen. Deze komen overeen met het trappetje van Remkes en worden opgenomen op de Gelderse Menukaart voor land- en tuinbouwontwikkeling, dat in het nog op te stellen programma wordt aangevuld met steunmaatregelen en –instrumenten:

Gelderse menukaart

<i>Ontwikkelrichting</i>	<i>Soort bedrijven</i>
Innoveren	Op agrarische productie gerichte bedrijven, die doorontwikkelen richting hightech, met emissiereductie, robotica en AI, precisielandbouw, etc.
Extensiveren	Natuurinclusieve, biologische en regeneratieve bedrijven en de bedrijven met agrarisch natuur- en landschapsbeheer.
Omschakelen en Verbreden	Op agrarische productie gerichte bedrijven die omschakelen naar duurzame plantaardige teelten. Agrarische bedrijven met een niet-agrarische tak, zoals zorg, recreatie, een boerderijwinkel/huisverkoop, energieproductie, etc.
Verplaatsen	Bedrijven die hun locatie verlaten en hervestigen op een andere plek met ontwikkelruimte elders.
Beëindigen	Bedrijven die met een agrarische tak, dan wel met hun gehele agrarische productie stoppen, ofwel door natuurlijk verloop (geen opvolger) ofwel gesteund door een vrijwillige beëindigingsregeling.

Niet alles kan overal

De ontwikkelruimte voor de land- en tuinbouw wordt ingevuld met heldere beleidskeuzes.

We wijzen in Gelderland gebieden aan met de hoofdfunctie landbouw en als verwevingsgebied landbouw.

Aldaar willen we de land- en tuinbouw behouden. Wat betreft de glastuinbouw blijven we sturen op clustering in concentratiegebieden, zodat voorzieningen gedeeld kunnen worden.

Niet alles kan echter overal. Water en bodem zijn sturend voor de ontwikkelmogelijkheden. Daarom gaan we - samen met gemeenten en waterschappen – in gevoelige gebieden sturen op een land- en

tuinbouwontwikkeling die bij de draagkracht van de omgeving past. Het gaat dan om:

- Natura2000-gebieden en het stikstofreductiegebied er omheen,
- Grondwaterbeschermingsgebieden,
- Waterlopen met Kaderrichtlijn Wateropgaven en de groenblauwe dooradering,
- Het landelijk gebied nabij concentraties van woonbebouwing,
- Verdrogingsgevoelige gebieden, en
- Veedichte gebieden.

Hierna werken we onze beleidsinzet verder uit.

4.5 Heldere beleidskeuzes

We willen de Gelderse land- en tuinbouw helpen met toekomstbestendige ontwikkeling met een goed verdienenmodel. We willen dat die ontwikkeling in lijn is met de Gelderse waarden en ervoor zorgt, dat de doelen van een vitaal landelijk gebied, de voedselzekerheid in de EU, het verdienvermogen op het bedrijf en de positie van Gelderland als Foodprovincie worden gehaald.

Daarom maken we een aantal specifieke keuzes voor onze beleidsinzet, die in de tekstdelen hierna in de omkaderde vakjes staan.

De beleidskeuzes zullen uitgewerkt worden in een programma met maatregelen en instrumenten.

Keuze 1. Het ontwikkelperspectief past bij de opgaven in het landelijk gebied

In de nota 'Ruimtelijke keuzes voor de nieuwe Omgevingsvisie' (PS2025-863) is de keuze gemaakt om richting te geven aan de opgaven in het landelijk gebied. Voor het voorliggende beleidskader betekent dit, dat we in gebieden met specifieke opgaven bepaalde landbouwontwikkelingen sterk stimuleren of juist niet meer gaan toegestaan.

Het gaat om:

- delen van het Gelderse landelijke gebied, waar land- en tuinbouw de hoofdfunctie is;
- de stikstofgevoelige Natura2000-gebieden en het stikstofreductiegebied daaromheen,
- de grondwaterbeschermingsgebieden,
- de waterlopen met Kaderrichtlijn Wateropgaven,
- verdrogingsgevoelige gebieden, zoals delen van Achterhoek en Veluwe,
- de groenblauwe dooradering,
- concentraties van woonbebouwing, zoals dorpen, stadsranden, stedelijke uitloopgebieden,
- veedichte gebieden, waar door de grote dichtheid aan veehouderijbedrijven een grotere kans op besmetting met dierziekten is in geval van een uitbraak. Deze gebieden liggen bijvoorbeeld in Barneveld, Berkelland, Doetinchem en Ede. De exacte aanduiding moet nog worden bepaald in het programma.

We zetten daar de volgende beleidsaccenten:

In gebieden met hoofdfunctie landbouw

In de gebieden in Gelderland waar weinig tot geen beperkingen vanuit natuur, water of nabijgelegen stedelijk gebied spelen, willen we in principe de land- en tuinbouw als hoofdfunctie prioriteit geven. Daar krijgen landbouwproductie voor voedselzekerheid en voor de plattelandseconomie gestalte. Insteek is om landbouwgronden met veel agrarische ontwikkelruimte zoveel mogelijk te onttrekken aan functieverandering. In het programma kijken we, hoe we deze hoofdfunctie land- en tuinbouw instrumenteel kunnen borgen. Overigens is ook elders landbouwonwikkeling mogelijk, maar onder voorwaarden (zie hierna).

We stellen in gebieden met de hoofdfunctie landbouw de volgende beleidsinzet voor:

1. *Stimulerend beleid voor ontwikkeling en toepassing van innovaties;*
2. *Stimulerend beleid om de productie- en emissie omstandigheden (zoals verkaveling, duurzaam beheerde landbouwbodems, waterhuishouding) te verbeteren en de kostprijs te drukken (zoals steun voor productieve investeringen);*
3. *Inzet provinciale grondinstrumenten om landbouwgronden en -locaties voor de landbouw te behouden;*
4. *Instructies aan gemeenten om medewerking te verlenen aan hervestiging van verplaatste veehouderijbedrijven vanuit (zones rond) stikstofgevoelige N2000-gebieden, grondwaterbeschermingsgebieden, zones rond waterlopen met KRW-opgaven en veedichte gebieden.*
5. *Instructies aan gemeenten om terughoudend te zijn met vestiging van niet-agrarische functies en verbrede landbouw, wanneer die de landbouwonwikkelruimte beperken.*

In het traject van de nieuwe omgevingsvisie zal de ligging van de gebieden met hoofdfunctie landbouw en het verwevingsgebied landbouw op kaart worden weergegeven en worden vastgesteld.

In en om stikstofgevoelige Natura2000-gebieden

In de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en in het stikstofreductiegebied daaromheen is het beleid erop gericht om de land- en tuinbouwonwikkeling zodanig vorm te geven, dat de natuurwaarden in stand worden gehouden c.q. herstellen. Dit betekent: veel ruimte voor extensieve en verbrede landbouw. Specifiek voor de stikstofgevoelige Natura2000-gebieden en het stikstofreductiegebied van max. 500 m daaromheen komen we – in lijn met het beleid voor het stikstofreductiegebied (PS2026-37) - met stimuleringen en enkele beperkingen voor op productie gerichte landbouw.

We stellen in en om stikstofgevoelige Natura2000-gebieden en het stikstofreductiegebied van max. 500 m daaromheen de volgende beleidsinzet voor:

1. *Verbieden van nieuwvestiging van veehouderijbedrijven;*
2. *Verbieden van de ruimtelijke uitbreiding van een niet-grondgebonden veehouderijbedrijf (tenzij uit nader onderzoek blijkt dat beter stikstofdoelbereik en extensivering van de veehouderij hierdoor niet in het gedrang komen, zie ook het 'Strokenbeleid' (PS2026-37));*
3. *Emissiereductie van bestaande veehouderijbedrijven;*
4. *Behoud van blijvend grasland. Voor landbouwpercelen van agrarische bedrijven in kwetsbare gebieden geldt een verbod op permanente omzetting van blijvend of natuurlijk grasland naar akker- of tuinbouw of nieuwe laanbomenteelt. Gedurende een periode van één jaar een wisselgewas toe te staan en daarna weer gras in te zaaien;*

-
-
5. *Extra financiële inzet om extensieve landbouw te stimuleren, dus voor een lagere veebezetting, een lagere (kunst)mestgift en geen gebruik van niet-biologische gewasbeschermingsmiddelen. Dit kan bijvoorbeeld met agrarisch natuurbeheer;*
 6. *Financiële stimulansen voor verbrede landbouw. We instrueren de betreffende Gelderse gemeenten om vormen van verbrede landbouw ruimhartig toe te staan.*

In zones langs waterlopen met Kaderrichtlijn Wateropgaven

De beleidsinzet voor de land- en tuinbouw in de zones langs waterlopen met Kaderrichtlijn Wateropgaven zullen nader worden uitgewerkt in het Gelderse programma land- en tuinbouw.

In grondwaterbeschermingsgebieden

Dit zijn de gebieden waar we een wettelijke taak hebben om het grondwater te beschermen. In de omgevingsverordening hebben we reeds een verbod op bloembollenteelt opgenomen, tenzij deze biologisch is.

We stellen in grondwaterbeschermingsgebieden de volgende beleidsinzet voor:

1. *Continueren verbod op bloembollenteelt, tenzij deze biologisch is.*
2. *Verbieden van nieuwvestiging van veehouderijbedrijven;*
3. *Verbieden van de ruimtelijke uitbreiding van een veehouderij, tenzij wordt gesaldeerd met een stoppend veehouderijbedrijf elders in het grondwaterbeschermingsgebied.*
4. *Behoud van blijvend grasland. Voor landbouwpercelen van agrarische bedrijven in kwetsbare gebieden geldt een verbod op permanente omzetting van blijvend of natuurlijk grasland naar akker- of tuinbouw of nieuwe laanbomenteelt. Gedurende een periode van één jaar een wisselgewas toe te staan en daarna weer gras in te zaaien;*
5. *Extra financiële inzet om extensieve, duurzame landbouw te stimuleren, dus voor een lagere veebezetting, een lagere (kunst)mestgift en geen gebruik van niet-biologische gewasbeschermingsmiddelen. Dit kan bijvoorbeeld met agrarisch natuurbeheer en inzet op duurzaam bodembeheer;*
6. *We instrueren de betreffende Gelderse gemeenten om vormen van verbrede landbouw ruimhartig toe te staan.*

Aanpak verdroging (verdrogingsgevoelige gebieden)

Deze gebieden zijn in de keuzenota voor de nieuwe omgevingsvisie vooral aangeduid in de Achterhoek, in delen van de Veluwe en delen van Rivierenland. De inzet is gericht op het voorkomen van droogteschade.

We stellen voor verdrogingsgevoelige gebieden de volgende beleidsinzet voor:

1. *We stimuleren passende hydrologische en bodemmaatregelen voor weersextremen (zowel vasthouden van water bij droogte als waterafvoer bij extreme buien), door boeren, tuinders en waterschappen.*
2. *Wij bieden stimulansen aan voor extensieve landbouw, zoals agrarisch natuurbeheer.*
3. *De waterschappen reguleren via de onttrekkingsvergunning de mogelijkheid om teelten te voorzien van grond- en oppervlaktewater.*
4. *De gemeenten reguleren de mogelijkheden voor verbrede landbouw.*

Groenblauwe dooradering

De groenblauwe dooradering dient mede het doel om natuurgebieden met elkaar te verbinden, en zorgt ook voor een aantrekkelijk landschap. Voor deze groenblauwe dooradering is de inzet gericht op het op vrijwillige basis combineren van landbouw met natuur, landschap, water en recreatie.

We stellen in de groenblauwe dooradering de volgende beleidsinzet voor:

1. *We stimuleren de aanleg van landschapselementen.*
2. *We stimuleren agrarisch natuur- en landschapsbeheer.*
3. *Gemeenten reguleren de mogelijkheden voor verbrede landbouw.*

Nabij concentraties woonbebouwing

Hier gaat het om het beleid voor de land- en tuinbouw in zones rond kleine kernen, dorpen en steden. Hier staan de gemeenten aan de lat om de landbouwwontwikkeling te toetsen aan wet- en regelgeving. De beleidsinzet is enerzijds gericht op het voorkomen van gezondheidsproblemen en overlast (zoals geur, fijnstof of zoönosen), en anderzijds op het benutten van kansen (zoals boerderijverkoop, zorgtaken, recreatie). Omdat de doelgroepen voor verbrede landbouw op fietsafstand wonen, is verbrede landbouw kansrijk.

De beleidsinzet nabij concentraties woonbebouwing is vooral aan gemeenten, en is als volgt:

1. *Gemeenten toetsen nieuwvestiging en uitbreiding veehouderij op geur en fijnstof.*
2. *Gemeenten voeren een stimulerend ruimtelijk beleid om mogelijkheden te creëren voor verbrede landbouw. Zo nodig instrueren we de betreffende Gelderse gemeenten om vormen van verbrede landbouw ruimhartig toe te staan.*

Als provincie hebben wij vanwege de gezondheid van omwonenden een verbod op uitbreiding van geitenhouderijen ingesteld. Wij wachten het maatregelenpakket van het kabinet af naar aanleiding van het tweede rapport van de Gezondheidsraad, alvorens nadere beleidsbesluiten te nemen.

In veedichte gebieden

In veedichte gebieden – dat zijn gebieden met veel gevestigde veehouderijen – zijn de risico's en de schade-omvangen groter bij uitbraak van een besmettelijke veeziekte. De trefkans is groter bij de introductie van een besmetting (bijvoorbeeld vogelgriepdragende trekvogels die in het gebied komen), maar ook kan het gaan om insleep door besmet personen- of goederenverkeer en wellicht ook besmetting van stal naar stal via de lucht.

In gemeenten als Barneveld, Berkelland, Doetinchem en Ede zijn gebieden met een hoge veedichtheid. De exacte begrenzing bepalen we in het programma, in afstemming met het Rijk. Daarbij speelt, dat veehouders al heel veel doen aan risicobeheersing via het bioveiligheidsspoor. Toch willen we met de hierna volgende beleidskeuzes de risico's extra beperken. De inzet richt zich op minder locaties met vee in die gebieden.

We stellen de volgende beleidsinzet in veedichte gebieden voor:

1. *Verbod op nieuwvestiging van veehouderijen;*

2. Ruimtelijke uitbreiding van een veehouderij alleen via sanering van een andere veehouderij in hetzelfde veedichte gebied.

Keuze 2. De provinciale inzet op innovatie versterkt de Gelderse waarden

Met name in Gelderland ontstaan veel innovaties door goede samenwerking tussen de vele aanwezige kennisinstellingen (zoals WUR, OnePlanet), de vele vestigingen van het agri-bedrijfsleven en van de expertisecentra zoals De Marke en Poultry Expertise Centre. Andere vormen van samenwerking zijn bijvoorbeeld Greenport Gelderland, de Innovatiecoöperatie of Experimenteerlocatie Oost-Nederland. Onze accountmanagers landbouw, de innovatiemakelaars, de kennisnetwerken en bedrijfsadviseurs brengen innovaties ‘aan de man’, waardoor de sectoren kunnen moderniseren.

De volgende onderwerpen willen we prioriteit geven in de innovatie-ontwikkeling:

- Emissiereductie: stikstof (NH₃), broeikasgassen en fijnstof. We noemen de meetnetwerkontwikkeling in regio FoodValley, de activiteiten van OnePlanet en de innovatieontwikkeling van de Praktijkaanpak Emissiereductie Veehouderij;
- Mestverwaarding, zoals terugwinnen mineralen, productie van groene kunstmest (Renure) en groene energieproductie;
- Slim gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, mede door robotica en precisielandbouw en ontwikkeling van groene alternatieven;
- Ontwikkeling van plantaardige eiwitbronnen en circulaire landbouw, waarbij het gaat om korter sluitende kringlopen door betere verwaarding en cascadering van grondstoffen en opwaardering van plantaardige eiwitten.

Als provincie hebben we veel instrumenten om innovatie in de land- en tuinbouw te bevorderen. We hebben:

- Subsidies uit het Europese landbouwbeleid (GLB) voor ontwikkeling van innovatie-initiatieven en voor uitrol (= aanschaf) van innovatieve apparaten, hulpmiddelen, methoden en technieken;
- Subsidies uit het Gelderse stikstofbeleid voor innovatie-ontwikkeling en voor uitrol (= aanschaf) van innovatieve apparaten, hulpmiddelen, methoden en technieken;
- We hebben accountmanagers en innovatiemakelaars die boeren en tuinders kunnen verbinden met innovatieve kennisinstellingen;
- We stimuleren kennisontwikkeling en – verspreiding op het gebied van duurzaam bodembeheer;
- We hebben expertisecentra zoals De Marke (melkveehouderij), PEC en CEC (pluimvee resp. kalveren), Greenport Gelderland (tuinbouw), Randwijk (fruitteelt), Laanboomhuis.
- We promoten demonstratiebedrijven en kennisnetwerken, zoals de landelijke samenwerking korte ketens, de Vruchtbare Kringloop Oost, het Platform Natuurinclusieve Landbouw, het Nederlands Centrum Mestverwaarding (NCM) en het Landbouwnetwerk FoodValley.

We stellen de volgende beleidskeuzes voor ten aanzien van onze inzet op innovatie:

1. We gaan onze inzet op innovaties toespitsen op de volgende thema's:

- Emissiereductie NH₃/broeikasgassen/fijnstof;
- Mestverwaarding en energieproductie;
- Slim gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, mede door robotica, precisielandbouw en ontwikkeling van andere alternatieven;
- Plantaardige eiwitbronnen en circulaire landbouw.

2. Daar waar hoge prioriteit is, gaan we in plaats van generieke openstellingen gebiedsgerichte stimulansen geven. Zo zijn innovaties ondersteunend aan de doelen en opgaven.

Keuze 3. In Gelderland is ook ruimte voor intensieve veehouderij

Bij de “intensieve veehouderij” gaat het om vormen van veehouderij, waarbij de dieren overwegend in gebouwen worden gehouden op bedrijven die met hun grond niet voor minimaal de helft kunnen voorzien in eigen veevoer en niet alle mest op eigen grond kunnen afzetten. In onze verordening spreken we over niet-grondgebonden veehouderij. In Gelderland blijft voor deze ‘hokdierbedrijven’ toekomst, omdat de intensieve bedrijven er flink aan werken om hun ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te maken. Ook wordt de komende jaren fors ingezet op dierwaardigheid, brandveiligheid en circulariteit (conform toezeggingen 24T78, 24T87 en 24T79). Wat betreft de kringloop van voer en mest is het streven, die zoveel mogelijk in de nabije regio te sluiten.

We stellen voor de niet-grondgebonden veehouderij de volgende beleidsinzet voor:

1. *We stimuleren de reductie van emissies van ammoniak, fijnstof en broeikasgassen, zowel technologisch als met managementmaatregelen.*
2. *We stimuleren dierwelzijn en brandveiligheid, via steun voor stalmodernisering en ruimte voor natuurlijk gedrag en uitloopmogelijkheden.*
3. *We stimuleren dat nog meer intensieve veehouders hun mest afvoeren naar akkerbouwers, die hen voer leveren.*
4. *We stimuleren mestverwaardingsprojecten (zoals biovergisting) naar energie en groene kunstmest.*
5. *We helpen de veevoerindustrie om de import van grondstoffen uit andere werelddelen af te bouwen door projecten te steunen voor gebruik van reststromen en alternatieve eiwitbronnen (zoals insecten) uit de regio, en we lobbyen richting EU voor passende regels hieromtrent.*

Keuze 4. We kiezen voor een maximale omvang van veehouderijlocaties

In Gelderland zijn de veehouderijbedrijven gemiddeld kleiner dan elders in Nederland⁵. Het zijn veelal familiebedrijven, bedrijven die al generaties in familiehanden zijn en qua omvang door een gezin of maatschap gerund kunnen worden. We willen stoppen met het automatisme dat een zekere jaarlijkse groei nodig is om de toenemende kosten te kunnen blijven dekken. Qua groei zijn de grenzen bereikt, ook aan wat landschappelijk nog past, kijkend vanuit de Gelderse waarden. We willen ook voorkomen dat beleggers agrarische bedrijven bedrijfsmatig gaan exploiteren, met extern personeel dat weinig binding heeft met de omgeving.

Daarom willen we de maten van een veehouderijlocatie gaan voorzien van een Gelders plafond, bijvoorbeeld door een maximale omvang van waar mag worden gebouwd (= het bouwblok of bouwvlak) of door een maximaal aantal bouwlagen te bepalen. (Inkomens-)groei moet dan gevonden worden door op andere manieren waarde te creëren op het agrarisch bedrijf, bijvoorbeeld door met specifieke producten of diensten nieuwe markten aan te boren (niches of verbrede landbouw).

We stellen voor veehouderijlocaties de volgende beleidsinzet voor:

1. *We maximaliseren de ruimtelijke omvang van een veehouderijlocatie met een Gelders plafond.*

⁵ bron: CBS/landbouwtelling, op basis van standaardverdien capaciteit SVC

Keuze 5. We kiezen voor extra inzet op landbouwstructuurbeleid

In de land- en tuinbouw is een grote generatiewisseling aanstaande. De gemiddelde leeftijd van Gelderse agrariërs is hoog (57 jaar) en het opvolgerspercentage laag (ca. 27%). Daarom komen we met een generatievernieuwingsstrategie, waarmee we jonge landbouwers bij het starten of overnemen van een bedrijf steunen. We gaan ook onderzoeken of we jonge landbouwers met grondposities kunnen helpen, bijvoorbeeld door pachtgronden bij voorkeur aan jonge landbouwers uit te geven.

Eerder is aangegeven dat in bepaalde gebieden niet elke ontwikkelrichting is toegestaan. De ontwikkeling van de land- en tuinbouw moet passen bij de opgaven van het landelijk gebied - ter plekke. Daar willen we bij helpen met landbouwstructuurmaatregelen, zoals bedrijfsverplaatsing vanuit een kwetsbaar gebied. Daarbij komt, dat de verkavelingssituatie in onze provincie jaarlijks slechter wordt (bron: CBS/dashboard agrifood). Doordat nog veel bedrijven naar verwachting gaan stoppen, komen percelen grond op de markt en zal de verkaveling niet verbeteren; in Gelderland zijn al veehouders die percelen op 30 km afstand hebben gekocht. Met extra inzet op landbouwstructuurbeleid willen we ook weer werken aan een goede verkaveling. Te overwegen is om actief gronden te verwerven en in te brengen in herverkavelingsplannen.

Nota bene: in bijlage 1 bij deze Statenbrief meer over de mogelijke inzet van grondinstrumentarium.

We stellen voor een betere landbouwstructuur de volgende beleidsinzet voor:

- 1. We komen met subsidies voor vrijwillige kavelruil, inzet van grondinstrumenten onder meer ook voor jonge landbouwers en steun voor herplaatsing naar andere bedrijfslocaties met meer ontwikkelruimte, wat ruimte creëert voor extensivering van de achterblijvers.*
- 2. We nemen verantwoordelijkheid om bedrijven, die om maatschappelijk gewenste redenen naar ander gebied moeten herplaatsen te ondersteunen. Daartoe kunnen we instructies geven aan gemeenten, om medewerking te verlenen aan hervestiging van verplaatste veehouderijbedrijven.*
- 3. In gebieden met veel prioritaire opgaven kunnen we gebiedsprocessen starten, om aldaar regie te voeren op de ruimtelijke ontwikkeling van de landbouw.*

5. Hoe verder?

Dit beleidskader is een bouwsteen voor de nieuwe Gelderse Omgevingsvisie.

De in dit beleidskader opgenomen beleidsuitgangspunten zullen ook in een Programma Gelderse land- en tuinbouw worden uitgewerkt in maatregelen en instrumenten. Dat uitwerken geschiedt in participatie met betrokken partijen (landbouw, gemeenten, waterschappen, etc.). Het programma zal dan door het college van GS ter consultatie aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Onderdelen uit het Programma kunnen ook leiden tot aanpassingsvoorstellen van de Gelderse omgevingsverordening. Daarvoor zal de gebruikelijke participatieprocedure worden gevolgd.

Het programma zal zijn gebaseerd op de sturingsfilosofie van Runhaar. Die geeft aan wat agrariërs nodig hebben om ontwikkelstappen te kunnen zetten:

- Richting, oftewel heldere (beleids-)doelen en duidelijke kaders over wat waar wel en niet mag;
- Kennis en innovatie. Om nieuwe dingen te kunnen doen, zoals bijv. kennis over bodembeheer;;
- Beleidsmatige of financiële steun, om bedrijfsontwikkelplannen tot realisatie te kunnen brengen, en
- Een goede beloning, wanneer de ontwikkelstap eenmaal is gezet en het agrarisch bedrijf op een vernieuwde, duurzame wijze draait.

Bijlage 1: Inzet grondinstrumenten voor de land- en tuinbouw

Toegezegd is (24T168) Provinciale Staten te informeren over hoe het grondbeleid uitpakt voor de land- en tuinbouw. In deze bijlage de gevraagde informatie.

Beleidskader Grond

In december 2025 heeft u het vernieuwde Beleidskader Grond vastgesteld (PS2025-902). Dit is het kader waarbinnen voor de uitvoering keuzes worden gemaakt over de inzet van grondinstrumentarium. Binnen de kaders van het grondbeleid kunnen Gedeputeerde Staten een grondstrategie voor een beleidsthema op- en vaststellen.

Doelen van het land- en tuinbouwbeleid

In dit beleidskader worden de volgende doelen voor de land- en tuinbouw in Gelderland beschreven: een toekomstbestendige ontwikkeling, behoud van onze positie als innovatieve 'Foodprovincie', behoud van een vitaal landelijk gebied, zorgen voor voedselzekerheid en de zorg voor een goede economische positie van boer en tuinder.

Mogelijke inzet grondinstrumenten voor land- en tuinbouwdoelen

Inzet van grondinstrumentarium kan helpen om deze doelen uit het beleidskader Land- en tuinbouw te realiseren:

Doel economische positie:

- Met **kavelruil** kunnen boeren hun verkaveling verbeteren en daardoor kosten besparen. We kunnen kavelruil stimuleren door hiervoor subsidie beschikbaar te stellen, maar ook door gronden te verwerven en in te brengen in een kavelruil;
- We zouden ook gronden kunnen verwerven en tijdelijk **in pacht uitgeven** aan jonge boeren om hen in economische zin te helpen. De komende jaren gaat zich een generatiewisseling voltrekken. De hoge prijzen van landbouwgronden, het schaarse aanbod en de terughoudendheid van banken zijn zaken waar veel jonge boeren tegenaan lopen. Grond pachten is goedkoper dan grond verwerven. Op dit moment verpachten we maximaal drie jaar; is een langere periode nodig dan moet dat goed afgewogen worden. Om jonge boeren te helpen zijn er ook andere instrumenten, zoals subsidies, denkbaar.

Doel vitaal landelijk gebied:

- De provincie kan grond verwerven en aanbieden aan boeren die daarmee hun bedrijf kunnen extensiveren c.q. meer **natuurinclusiever** maken. Maar er zijn ook andere subsidies die we voor het doel 'natuurinclusiviteit' in kunnen zetten;
- De provincie kan grond verwerven en inbrengen in een **gebiedsproces**, zodat landbouw- en andere grondvragende doelen, na integrale afweging, daarvan kunnen profiteren.

Doel voedselzekerheid:

- We kunnen gronden en ook bedrijfslocaties verwerven om te voorkomen dat deze de **landbouwfunctie** verliezen, en aanbieden aan boeren die door willen. Mogelijke kandidaten hiervoor zijn bijvoorbeeld potentiële verplaatsters uit het stikstofreductiegebied langs N2000-gebieden, die op die plek niet verder kunnen. Dit is een dure aangelegenheid en vereist nadere afwegingen.

Nadere toelichting

Landbouwstructuurverbetering en kavelruil

De behoefte aan een betere landbouwstructuur neemt toe; in Gelderland is het percentage ‘grond bij huis’ bij melkveehouders inmiddels gedaald tot onder de 40%, terwijl de streefwaarde minimaal 60% is. Ook komen er nieuwe dierwelzijnseisen aan, die onder andere het bieden van een uitloop aan staldieren en het mogelijk maken van weidegang verplicht gaat stellen.

In 2013 is een investeringskrediet beschikbaar gesteld voor het faciliteren van landbouwkundige kavelruil. Hiermee zijn gronden verworven voor kavelruilprocessen ten behoeve van de landbouwstructuurverbetering. Dit investeringskrediet is bij de Voorjaarsnota 2025 komen te vervallen.

De ondersteuning voor vrijwillige kavelruil krijgt nu vorm via een subsidieregeling voor vrijwillige kavelruil, die in 2026 wordt opengesteld. De gronden verwerft de provincie dan niet meer zelf, maar de kosten worden achteraf vergoed naar de grondeigenaren. Partijen die hun verkaveling willen verbeteren – dus streven naar minder veldkavels, grotere huiskavel, kortere rijafstanden - kunnen dan subsidie aanvragen. Minimaal drie partijen zijn nodig, en het grondeigendom wisselt met één gezamenlijke aktepassering, er hoeft dan geen overdrachtsbelasting betaald te worden. De kavelruilovereenkomst regelt de inbreng, het samenvoegen en de verdeling in de akte.

Voor de ontwikkeling van glastuinbouw bepaalt onze omgevingsverordening dat concentratie in clusters aan de orde is. Dat vraagt soms om verplaatsing van solitaire bedrijven naar die clusters. In het verleden is deze herstructurering gefaciliteerd met verplaatsingssubsidies.

Natuurinclusiever werken

Voor agrarische bedrijven die natuurinclusiever willen werken en hun productie daartoe op een groter grondareaal willen realiseren met bijvoorbeeld een deel agrarisch natuurbeheer, is vanuit de Kadernota Agrifood (PS2020-880) een pilot gestart om 100 ha landbouwgrond te verwerven en te vervreemden aan agrariërs die natuurinclusiever gaan werken.

In de polder Oosterwolde is samen met agrariërs in het gebied een aanpak gestart, gericht op extensivering en uitbreiding van weidevogelbeheer via de inzet van provinciale gronden.

Te verwachten is, dat ook in het stikstofreductiegebied rond stikstofgevoelige Natura2000-gebieden de behoefte aan extensief, natuurinclusief gebruik van landbouwgrond toeneemt, als gevolg van het nieuwe beleid.

Financiële aspecten

Voor de uitvoering met het agrarische grondinstrumentarium zijn de volgende financiële middelen beschikbaar gesteld:

- € 4 miljoen investeringskrediet voor de pilot 50 ha grondaankopen voor natuurinclusieve landbouw buiten N2000 overgangsgebieden waarvan de looptijd is verlengd bij Begroting 2025 tot eind 2030. Op dit moment is er 45 ha verworven en 6 ha verkocht ten laste van dit budget.
- € 4 miljoen voor de pilot 50 ha grondaankopen voor natuurinclusieve landbouw *binnen* N2000 overgangsgebieden vanuit de SPUK PN1 tot eind 2026.
- € 1,4 miljoen voor de dekking van de uitvoeringskosten en waardevermindering buiten N2000 overgangsgebieden.
- Bij Voorjaarsnota 2025 is € 1 miljoen beschikbaar gesteld uit de vrijval reserve turboverkaveling ten behoeve van de natuurinclusieve landbouw in de Oosterwoldepolder.
- In het Tussendocument 2025 is € 0,2 miljoen beschikbaar gesteld uit het investeringsbudget van de coalitie voor de subsidieregeling kavelruil.

Bijlage 2. Evaluatie van het lopende beleid voor de land- en tuinbouw

Inleiding

Zoals toegezegd (25T120) volgt hier een evaluatie over al dan niet behaalde doelstellingen uit het lopende beleid, en – zo mogelijk – wat daarvan geleerd is.

Het lopende beleid is gebaseerd op de Kadernota Agrifood 2022-2030 (PS2020-880). Deze Kadernota heeft ambities voor de periode tot 2030. Die beleidsperiode is nog niet voorbij. Daarom zijn ook nog niet alle doelen behaald. Nieuwe ontwikkelingen waren aanleiding, om het lopende beleid tussentijds te actualiseren. Op basis van de intussen in werking getreden Omgevingswet is besloten dit via een nieuw beleidskader te doen.

Omdat de beleidsperiode nog niet voorbij is, kunnen we in beperkte mate terugkijken naar behaalde resultaten. Daarom sommen we hierna de stand van zaken op en geven we aan wat daarvan geleerd is (conform toezegging 25T120).

Beleidsdoelen Kadernota Agrifood

De doelstellingen voor de land- en tuinbouwontwikkeling in de Kadernota Agrifood zijn samen te vatten als:

1. Bevorderen van natuurinclusieve kringlooplandbouw;
2. Inzetten op innovatie;
3. Een sociaal-economisch leefbaar platteland;
4. De boer centraal in het beleid, naar het model van Runhaar.

Hierna wordt bekeken wat er voor die doelen gebeurd is.

1. Bevorderen natuur inclusieve kringlooplandbouw

De natuurinclusieve kringlooplandbouw is in de Kadernota Agrifood geïntroduceerd als het streefbeeld voor de landbouwontwikkeling in Gelderland.

- *Natuurinclusieve landbouw* is een economisch rendabel landbouwsysteem, dat optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in bedrijfsvoering, inclusief zorg voor ecologische functies en de biodiversiteit op en om het bedrijf.
- *Kringlooplandbouw* omschrijven we als een vorm van duurzame landbouw, waarbij de kringloop van mineralen gesloten is.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

- Het Platform Natuurinclusieve Landbouw Gelderland is opgericht en is zich vooral gaan richten op melkveehouders. Zie de evaluatie in PS2025-962: er zijn al meer dan 500 bedrijfsplannen gemaakt, 40 projecten draaiend en meer dan 3.500 deelnemers op georganiseerde bijeenkomsten geteld. Het platform heeft een relevante en versnellende bijdrage geleverd aan de transitie richting natuurinclusieve landbouw: natuurinclusief denken, uitvoeren van projecten, creëren van verbinding en bereiken van nieuwe doelgroepen. Het doel om alle landeigenaren in Gelderland te bereiken is nog niet behaald.
- Er kwam financiële steun voor natuurinclusieve landbouw, zoals agrarisch natuurbeheer, biologische landbouw en agroforestry. Er is nu ca. 14.000 ha onder agrarisch natuurbeheer, ca. 6% van het areaal cultuurgrond. Het agrarisch natuurbeheer is in 2025 landelijk geëvalueerd, zie [hier](#). De evaluatie laat zien dat het agrarisch natuur- en landschapsbeheer kansen biedt om de dalende trend van doelsoorten te keren.
- Er is agroforestrybeleid gestart en dat beleid is inmiddels extern geëvalueerd. De steun aan het Agroforestry Netwerk Gelderland (AFG), de subsidieregeling Aanleg Agroforestry en het meedoen met het Agroforestry Netwerk Nederland worden als 'goed uitgevoerd en effectief beleid' beoordeeld, dat bijdraagt aan de versnelling van de agroforestry in Gelderland: inmiddels ligt er 320 ha.

- Een regeling voor langjarig agrarisch natuur- en landschapsbeheer met een waardedalingvergoeding heeft - na lange procedures – op een haar na goedkeuring gekregen van het Rijk om te worden uitgevoerd. Daarmee wordt natuurinclusieve landbouw voor veel boeren nog aantrekkelijker.
- Een pilot 100 hectare natuurinclusieve landbouw is gestart, door grond te kopen en vervolgens te verpachten en/of verkopen aan boeren met een natuurinclusief bedrijfsmodel. Deze loopt.
- Via een Specifieke Uitkering (SPUK) van Rijksmiddelen voor natuurinclusieve landbouw en via het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt invulling gegeven aan aangepast agrarisch grondgebruik rondom Natura2000-gebieden en op de Veluwe.
- Een omschakeltraining naar biologisch is aan melkveehouders aangeboden, waarvan tientallen gebruik hebben gemaakt. Ook de retail heeft meegedaan, om de omzet van biologische producten te vergroten.
- Ook kringlooplandbouw is opgepakt. Op veel plekken wordt gewerkt aan kortere kringlopen, zoals voer-mest-contracten tussen veehouders en akkerbouwers en verwerking en opwaardering van reststromen.
- Via de Regiodeal Food Valley is kringlooplandbouw verder ingevuld door het ondersteunen van proefbedrijven die overstappen naar nieuwe vormen van circulair veevoer.
- Met het project Kunstmestvrije Achterhoek en andere projecten wordt gewerkt aan een gesloten kringloop van mineralen in de gehele keten van dier-stal-akker-gewas.
- In het beleid is meer aandacht gekomen voor de gezonde landbouwbodem en zijn bodemmaatregelen geïntroduceerd, zoals pakketten voor duurzaam bodembeheer (waaronder meer organische stofopbouw) en projecten met 'klei op zand'.

Wat hebben we hiervan geleerd?

- Verrassend is de grote vlucht die natuurinclusieve landbouw neemt. Te verwachten is, dat de extra middelen voor agrarisch natuurbeheer snel belegd zullen zijn.
- Onder akkerbouwers, tuinders en fruitteilers en veehouders met varkens, pluimvee of kalveren is de wens groot om ook met natuurinclusieve landbouw aan de slag te gaan. Daar liggen nog ontwikkelkansen. Boeren en tuinders geven aan, dat het accent niet beperkt moet blijven tot biodiversiteit en natuur. Ook het milieu en de agrarische bedrijfsvoering zijn gebaat bij meer natuurinclusiviteit, zoals natuurlijke plaagbestrijding en het op natuurlijke wijzen weerbaar maken van teelten en landbouwdieren.
- Het maken van een regeling voor langjarige beloningen is bijzonder complex gebleken vanwege Europese en nationale regelgeving over onder meer staatsteun en langjarige verplichtingen.
- Wat betreft voer-mestcontracten neemt samenwerking tussen veehouders en akkerbouwers toe: voor mestafzet en goedkoper veevoer. Discussies zijn er, over hoe groot een gesloten kringloop mag zijn. Het overgrote deel van de Nederlandse productie gaat naar afnemers binnen een straal van 800 km rond Nederland. Tot nu toe streven we naar een afstand voor kringlooplandbouw 'zo klein als mogelijk, zo groot als nodig'.

2. Inzetten op innovatie

In de Kadernota Agrifood staat de ambitie om internationaal leidend te blijven in kennisontwikkeling en kennistoepassing. Nederland is, zowel in de vlees- als akker- en tuinbouwsector, door het hoge kennisniveau in combinatie met het gunstige klimaat, koploper in de wereld met een goede kwaliteit en hoge hectareopbrengst. Met de kennisinfrastructuur in onder meer de FoodValley en de WUR vormt kennis over het hightech landbouwsysteem een belangrijk exportproduct.

Gelderland heeft de ambitie om ook koploper te blijven met kennis om op een duurzame wijze gezond voedsel te produceren. We willen daarbij de boer helpen om te innoveren en te komen tot een duurzaam verdienmodel, dat bijdraagt aan de maatschappelijke waarden in Gelderland.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

- Er is veel inzet geleverd op reductie van emissies uit veehouderijen. Projecten hiertoe zijn gesteund, zoals van het Praktijkcentrum Emissiearme Veehouderij in Barneveld, het stikstofmeetnetwerk in de regio

FoodValley, de ontwikkeling van ammoniaksensoren door OnePlanet en de emissiereductiepilots van de interprovinciale Praktijkaanpak Emissiarme Veehouderij. In deze praktijkaanpak zijn acht pilots in uitvoering, waarvan vier in Gelderland, en zestien in voorbereiding. De aanpak zet in op emissiereductie via het mest- en het stallenspoor. Concrete steun is gegaan naar Animal Life+ (biologische toevoeging bij stalreiniging), de mestschuifel/stofbadhuis (in legkippenstallen), monomestvergisting i.c.m. de Lelysphere, KISS (emissiereductie in de kalverhouderij) en de mobiele stikstofkraker. Ook wordt gemeten met sensoren zodat de emissiereductie geborgd kan worden.

- Gelderland ondersteunt het Nederlands Centrum Mestverwaarding voor de coördinatie van de verschillende mestverwaardingsprojecten. Een subsidieregeling voor Circulaire Mestverwerking was snel overtekend; veehouders die dit doen dragen bij aan het terugbrengen van de emissie van N₂, CO₂ en CH₄ en aan het produceren van groene energie.
- De Gelderse tuinbouw ontwikkelt zich positief en duurzaam, mede dankzij onze steun voor Greenport Gelderland, met focus op o.a. energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en verduurzaming van de teelten. Via een bijdrage aan de Nederlandse Fruittelersorganisatie is ingezet op verduurzaming van de fruitteelt, waaronder reductie van gewasbeschermingsmiddelen en inzet van robotica.
- We versterken het innovatieklimaat via de topsectoren en bevorderen samenwerking tussen sector- en ketenspelers, bijvoorbeeld via Stichting FoodValleyNL.
- Om agrarische bedrijven te helpen innoveren, bekostigen we de inzet van innovatiemakelaars in de regio's, die boeren en tuinders in contact brengen met het agribedrijfsleven en kennisinstellingen. De meerwaarde van deze innovatiemakelaars hebben we extern laten evalueren. Resultierend advies was hiermee door te gaan; de meerwaarde van hun dienstverlening zit vooral in hun netwerk en kennis, hun kracht om verbinding tussen partijen te realiseren en het feit dat ze als sparringpartner inspiratie geven, ideeën aanjagen en ondernemers ontzorgen. Ook zit de toegevoegde waarde in de onafhankelijke positie van de makelaars. Door de innovatiemakelaars konden ondernemers een innovatie eerder opstarten, sneller realiseren, inhoudelijk verbeteren en/of na een hindernis vlot trekken. Ruim een derde van de ondernemers heeft een nieuw verdienmodel weten te realiseren, 49% verwachtte een nieuw verdienmodel in de toekomst te realiseren of nieuwe markten aan te boren.
- Er zijn subsidieregelingen voor innovatiemaatregelen, zowel systemen en technieken als maatregelen in de bedrijfsvoering, gericht op verlagen van stikstofuitstoot bij veehouders. Via kleinere subsidieregelingen, zoals Innovatie Agrifood, is geïnoveerd op onder meer het gebied van dierwelzijn. Deze regeling is extern geëvalueerd, met als resultaat dat het een "goed toegankelijke en goed functionerende regeling is die daadwerkelijke bijdraagt aan de beoogde provinciale beleidsdoelen". De regeling heeft geresulteerd in een 'schatkamer' vol met innovatieve projecten die een inspiratie kunnen vormen voor veel meer Gelderse agrariërs;
- Enkele projecten op het gebied van doelsturing – soms in combinatie met beloning - zijn gestart, zoals de twee verleende vergunningen op basis van doelsturing en het Markemodel. Via het Markemodel worden boeren beloond voor bovenwettelijke inspanningen op de thema's lucht, biodiversiteit, water en bodem (inmiddels doen 150 boeren hieraan mee).
- Diverse ondernemers zetten in op verbouw van plantaardige eiwitten en biobased gewassen c.q. vezelgewassen. In deze eerste jaren blijkt, dat de verwerkingsketen nog verder ontwikkeld moet worden.
- Veel innovaties verlopen via ketenpartners. In Gelderland zijn we gezegend met een economisch sterk complex van primaire bedrijven en ketenspelers. De bijdrage van het Gelderse agrocomplex aan de toegevoegde waarde in de provincie nam toe van 8,4% in 2012 naar 9,5% in 2022 (= totaal € 6,5 miljard). Van de totale werkgelegenheid in Gelderland (1 miljoen banen) leverde de agrifood-sector ruim 100.000 banen, ca. 10%. De werkgelegenheid in het Gelderse agrocomplex is sinds 2012 gestegen met 20,4%, terwijl het aantal agrarische bedrijven al jarenlang krimpt.

Wat hebben we geleerd?

- Ondanks de autonome krimp in het aantal bedrijven en de krimpende veestapel stijgt de economische waarde, gecreëerd in het Gelderse agrocomplex. Het economische verdienmodel vraagt dus niet enkel om schaalvergroting van bedrijven, veel meer gaat het om andere vormen van waardevermeerdering. Daarom willen we de sector, de kennisinstellingen en het agrobédrijfsleven blijven steunen, zodat maatschappelijke uitdagingen met innovaties worden aangepakt en de regionale economie daarvan profiteert.
- Helaas loopt de innovatie op het boerenerf de laatste jaren moeizamer vanwege de complexe afhandeling van natuurvergunningen. Zodra een maatregel invloed heeft op de stikstofemissie, moet beoordeeld worden of (een deel daarvan) moet worden afgeroomd ten behoeve van de natuur. Hiertoe hebben we beleidsregels voor intern en extern salderen vastgesteld, met verplichte afromingspercentages.
- Nieuwe innovatiebehoeften die er aan komen gaan over de groter wordende tekorten op de arbeidsmarkt en over de toenemende rol van kunstmatige intelligentie. Er wordt veel verwacht van high tech-robotisering, datavergaring en -bewerking.
- Wat betreft de bijdrage van ons beleid aan de doelstellingen hebben we geleerd dat het lastig is om passende resultaatsindicatoren concreet te krijgen. Op basis van onderzoeken van de WUR is er inzicht in de verduurzaming van de landbouw, maar het is nauwelijks mogelijk die te relateren aan provinciale inzet.

3. Een sociaal-economisch leefbaar platteland

De primaire focus van de Kadernota Agrifood ligt op toekomstbestendige agrarische bedrijven met een lokale binding. Zo dragen agrariërs, die leveren via de korte keten, bij aan sociale verbondenheid. De Plattelands Jongeren Gelderland organiseren verschillende activiteiten om jongeren uit steden kennis te laten maken met het platteland. En met het LEADER-programma versterken we de sociale verbondenheid in de dorpen, wijken en buurten, via inwonersinitiatieven.

Zo is de agrarische sector een onmisbare schakel voor de verbinding tussen stad en platteland.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

- Met het LEADER-programma versterken we de plattelandsontwikkeling en de sociale cohesie in het landelijk gebied in zes gebieden: Achterhoek, De Liemers, Rijk van Nijmegen/Maas en Waal, Geus, Rivierenland en IJsselvallei.
- We bevorderen de publieke waardering voor onze voedselmakers, o.a. door openstellingen van boerderijen voor het publiek, de uitreiking van de waarde-ringen tijdens de jaarlijkse Week van ons Eten, en het Burgemeestersontbijt in vele Gelderse gemeenten.
- We geven extra aandacht aan jonge boeren tijdens de jaarlijkse Jonge boerendag. We ondersteunen het scholingstraject van de GAJK voor jonge agrariërs gericht op de bedrijfsopvolging en ontwikkeling van een toekomstbestendig bedrijfsmodel.
- We hebben een impuls aan voedseleducatie, met een lesprogramma voor het basisonderwijs, waarin ook boerderij-educatie een rol speelt.
- Veel agrariërs stoppen, om leeftijdsredenen en gebrek aan opvolging. Soms is sprake van bedrijfsovername door beleggers, die het bedrijf met 'vreemde' arbeid bemensen, waardoor de sociale binding met de streek verloren gaat.
- Om te voorkomen dat vrijkomende agrarische gebouwen in verkeerde handen vallen is steun verleend aan de Agenda Veilig Buitengebied, met als doel boeren en tuinders weerbaarder te maken. In het project Ariadne ligt het accent op het voorkomen van ondermijning op met name vakantieparken.
- Om exploitatiekosten te verlagen steunen we kavelruilinitiatieven. Dit loopt bijvoorbeeld in de zuidelijke IJsselvallei en de Oosterwoldepolder.

Wat hebben we geleerd?

- De snelle afname in het aantal agrarische bedrijven werd ten tijde van de Kadernota Agrifood nog niet verwacht. De stikstofcrisis en de beëindigingsregelingen hebben bijgedragen aan het versneld stoppen van veehouders.
- De zorgen nemen toe of er voldoende boeren en tuinders over blijven: om het buitengebied te onderhouden, om ons te voorzien van voldoende voedsel (ook omdat de afname zich in heel Europa voltrekt) en of de basis voor plattelandsvoorzieningen niet teveel afkalft. Dit punt noopte ook tot actualisatie van de Kadernota Agrifood.
- De autonome krimp heeft, tezamen met gebiedsvreemde bedrijfsovernames, het punt 'behoud van familiebedrijven' op de agenda gezet.
- Er zijn ook zorgen of er voldoende landbouwgrond overblijft. Er zouden gebieden moeten komen waar de functie van landbouwgrond hoe dan ook behouden blijft.
- Partijen roepen de provincie op om het gemeentelijk beleid rond functieverandering (van landbouw naar een andere functie) te harmoniseren.

4. De boer centraal in het beleid, naar het model van Runhaar.

Het model Runhaar beschrijft wat agrariërs nodig hebben om hun bedrijfsvoering te verduurzamen of te veranderen: (1) richting geven: helder en stabiel langetermijnbeleid met duidelijke richting en doelen, (2) kennis, toegang tot onderwijs en tot onafhankelijk advies, om met innovaties aan de slag te gaan, (3) steun voor het mogelijk maken van bedrijfsaanpassingen, en (4) een duurzame beloning voor de nieuwe producten en diensten die agrariërs leveren.

Wat is er tot nu toe gebeurd?

- Voor het *richting geven* zijn in de Kadernota beleids-KPI's vastgesteld en wel over landbouwstructuur, economie, inputs in het bedrijf en outputs/emissies uit het bedrijf.
- Over onze beleidsdoelen verzorgt de provincie regelmatig voorlichtingsbijeenkomsten, zijn er werkbezoeken en is er wekelijks spreekuur van de portefeuillehouder. Verder zijn accountmanagers aangesteld, die voor boeren en tuinders de eerste ingang voor de provincie zijn en daartoe aan de keukentafel komen.
- Via het Markemodel is gewerkt aan richtinggevende, meetbare doelen (kpi's), in eerste instantie voor de melkveehouderij.
- Voor *kennisvermeerdering* onder agrariërs zijn diverse subsidies verstrekt voor ondersteuning van boeren en tuinders met keukentafelgesprekken (meer dan 1.000 gesprekken gehouden in Achterhoek, FoodValley en Rivierenland) en voor bedrijfsplannen (inmiddels ca. 800 plannen gemaakt op gebied van voedselbeleid/korte keten, biologische melkveehouderij, agroforestry, circulaire landbouw (sluiten kringlopen), enzovoort).
- Samen met de drie waterschappen en DAW is het project Grondig Gelderland gestart, dat zich richt op het verbeteren van de bodemkwaliteit bij agrarische bedrijven door middel van extra bodemadvies en kennisbijeenkomsten.
- Er kwam steun voor adviesdiensten (via een voucherregeling), voor kennisnetwerken, voor kennisdelen door boeren onderling en voor regionale proeftuinen.
- We hebben het organiserend vermogen in de regio versterkt met structurele subsidies en ondersteuning van kennisplatforms, zoals Greenport Gelderland, Stichting FoodValleyNL, Platform Natuurinclusieve Landbouw en de Expertisecentra (PEC, CEC, De Marke).
- Om nieuwe initiatieven *mogelijk te maken* hebben we een veelheid aan subsidieregelingen opengesteld, zoals adviesvoucherregelingen, zaakbegeleiding, kennisdeling, demonstratiebedrijven, innovatiesubsidieregelingen, investeringssubsidies, omschakelsubsidies, subsidie voor nieuwe economische activiteiten, verbreding en functieverandering, beëindiging, LEADER plattelandsontwikkeling, mestverwerking, (gedeeltelijk) beëindigen, bedrijfsverplaatsing,

gebiedsprocessen, agroforestry, Anlb, bedrijfsplannen, watermaatregelen, etc., zie [Regelingen voor de land- en tuinbouw](#).

- Het belonen is in de praktijk lastig gebleken, omdat er al gauw sprake kan zijn van staatssteun als de overheid hier een rol pakt.

Wat hebben we hiervan geleerd?

- Agrariërs hebben steeds meer moeite met middelvoorschriften, die weinig rekening houden met specifieke situaties. Agrariërs willen graag, dat er regelgeving ontwikkeld wordt op basis van doelsturing. Het doel moet dan duidelijk zijn, maar 'hoe dat doel wordt bereikt' kan dan worden ingevuld door het vakmanschap van de ondernemer. Geslaagd voorbeeld hiervan zijn twee verleende doelvoorschriftenvergunningen.
- Agrariërs worden gemotiveerd als zij 'met een plus' beloond worden voor extra prestaties. Maar in de praktijk mogen alleen opbrengstdervingen en gemaakte kosten worden vergoed en moet de overheidssteun marktconform zijn (dan wel vrijgesteld volgens de staatssteunregelgeving). Een plus (belonen) kan dan niet. Zaak is dat ook de markt verduurzamingsinitiatieven (letterlijk) weet te waarderen.
- Verder lopen vergoedingen van de overheid vaak achter op de daadwerkelijke prijsniveaus; dit zagen we met name in de laatste jaren met de sterke prijsstijgingen.
- Een mogelijk nieuw beloningsmodel zit in de CO₂-vastlegging ('koolstoflandbouw'). Er zijn echter nog weinig beloningssystematieken voor CO₂-vastlegging.

